

Izabela Bawej

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

WYBRANE TRUDNOŚCI W PODSYSTEMIE LEKSYKALNYM W ASPEKCIE KULTUROWYM NA PRZYKŁADZIE BŁĘDÓW KONTEKSTOWYCH W JĘZYKU NIEMIECKIM

Język to źródło nieporozumień
Antoine de Saint-Exupéry

Selected difficulties in the lexical system in the cultural view at the base of the context errors

The paper attempts to describe language errors in the foreign language learning process. I have devoted attention to questions of context errors in the lexico-semantic subsystem made by Polish learners of German. Context errors appearing in statements of individual learning German are the result of interlingual interference process, at the base of which lie cultural differences, different ways of thinking and different kinds of experiences between the native language and the foreign language being learned.

Keywords: errors, context, foreign language, cultural differences

Słowa kluczowe: błędy, kontekst, język obcy, różnice kulturowe

1. Wstęp

Bardzo często, gdy się pomylimy lub gdy chcemy usprawiedliwić czyjąś pomyłkę, używamy sentencji Seneki *Errare humanum est*.¹ Także ucząc się języka obcego,

¹ *Errare humanum est* – błędzić (mylić się) jest rzeczą ludzką.

błądzimy, poszukując na przykład właściwej struktury gramatycznej, odpowiedniego słówka czy poprawnej formy. Każdy, kto uczy się języka, może popełniać, pomimo usilnych starań, mniejsze lub większe błędy we wszystkich jego podsystemach. Błąd jest jednym z podstawowych pojęć, jakie są związane z nauką języka, a badania błędów językowych są częścią studiów nad procesem uczenia się, ponieważ dają obraz rozwoju językowego osoby nabywającej dany język.

Błąd językowy jest od lat przedmiotem zainteresowania przedstawicieli najróżniejszych dyscyplin naukowych, którzy starają się poznać jego przyczyny i sposoby zapobiegania. W określeniu składników błędu językowego biorą udział różne dyscypliny naukowe, np.: lingwistyka (językoznawstwo strukturalne, leksykologia, semantyka, językoznawstwo konfrontatywne), psychologia (neuropsychologia, socjolingwistyka, psycholingwistyka), fizjologia (neurologia, psychofizjologia, neurofizjologia), cybernetyka (teoria informacji), (Korzeniewska-Rogalewicz 1986: 144).

Z uwagi na ramy niniejszego artykułu przedstawione w nim rozważania ograniczono do zasygnalizowania trudności, jakie mają Polacy uczący się języka niemieckiego jako języka obcego, na przykładzie błędów w podsystemie leksykalnym, wywołanych negatywnym wpływem języka ojczystego (zjawisko interferencji).

Jak podkreśla Dakowska (2008: 59), trudności komunikacyjne w procesie nauki języka obcego wynikają najczęściej ze słabej znajomości języka oraz z niewystarczającej znajomości jego tła kulturowego. Dlatego w poniższym opracowaniu połączono kwestie lapsologiczne z refleksją nad wybranymi aspektami kultury rodzimych użytkowników danego języka. W badaniach nad kulturowym aspektem błędów nie można pominąć także elementów semantyki lingwistycznej. Semantyka jest ważna dla zrozumienia wszystkich dziedzin języka (poza fonetyką), a podstawową rolę odgrywa ona w dziedzinie słownictwa (Wierzbicka 2007: 15-16). W związku z tym uwagę skoncentrowano na słownictwie, a dokładniej na błędach kontekstowych. Materiałem źródłowym i podstawą przedmiotowej analizy błędów są teksty w języku niemieckim, napisane 18 czerwca 2014 r. w ramach egzaminu z praktycznej nauki języka niemieckiego przeprowadzonego na III roku lingwistyki stosowanej angielsko-niemieckich studiów pierwszego stopnia w Instytucie Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

2. Słownictwo a tło kulturowe i różnice językowe

Rozważania w tej części opracowania rozpoczną od następującej myśli Wierzbickiej (2007: 33): „Dla tych, których porównywanie kultur nie nudzi, zasada zależności językowo-kulturowych będzie miała absolutnie kluczowe znaczenie.”

Istnieje bezpośrednia zależność pomiędzy sposobem życia danego społeczeństwa a słownictwem, jakim to społeczeństwo się posługuje, co widać w różnych dziedzinach naszego życia. Ciekawym przykładem takiej sfery życia jest pole wyrazowe obejmujące nazwy potraw, właściwe nie tylko określonemu regionowi danego kraju, lecz także specyficzne dla każdego narodu. W języku polskim występują np. takie słowa, jak *żurek*, *oscypek*, *pierogi* czy *kwaśnica* nie mające swoich ekwiwalentów w języku angielskim czy hiszpańskim. Włosi mają *prosciutto*, *carpaccio* czy *canelloni*, Anglicy jedzą *shepherds pie* i *pudding*, a Niemcy *rote Grütze*, *Spätzle* i *Apofelstrudel*.

W każdym języku istnieją specyficzne słowa wskazujące na jakieś „specyficzne” cechy. Na przykład w języku polskim, angielskim czy niemieckim nie istnieją ekwiwalenty rosyjskiego czasownika *christosovat'sja*, który oznacza potrójny pocałunek – pozdrowienie wielkanocne. Źródłem licznych dowodów na specyfikę leksykalną są nazwy zwyczajów i instytucji społecznych, np. język polski czy niemiecki nie posiadają słowa odpowiadającego japońskiemu *miai*, które odnosi się do pierwszego oficjalnego spotkania przyszłej panny młodej i jej rodziny z panem młodym i jego rodzicami. W tym kontekście należy podkreślić, że wszystko to, co odnosi się do kultury materialnej, tradycji, zwyczajów czy instytucji społecznych, odnosi się także do wartości, jakie mają poszczególne narody, do ich ideałów, postaw, poglądów na świat i życie człowieka w tym świecie (Tabakowska 2001: 185; Wierzbicka 2007: 17).

Znaczenia słów w poszczególnych językach wyrażają określony sposób życia i myślenia o otaczającym świecie charakterystyczny dla danej społeczności językowej. W każdym języku istnieją słowa oznaczające rzeczy, osoby, zjawiska, które w jakiś sposób są kulturowo ważne dla jego użytkowników. Są one ściśle związane z tradycją, religią, położeniem geograficznym, sytuacją gospodarczą, historią czy kulturą danego narodu, dlatego dają one pewien określony obraz świata w jego języku. Jako ciekawostkę warto przytoczyć w tym kontekście egzotyczny przykład pola wyrazowego z książki A. Wierzbickiej (2007: 34), obejmującego nazwy oznaczające różne rodzaje odgłosów, funkcjonującego w językach australijskich, np.: *dalmba* odgłos krojenia nożem, *mida* – odgłos klaskania językiem o podniebienie, *maral* – dźwięk wydawany przy klaskaniu, *yuyurungul* – odgłos węża przeslizgującego się w trawie.

Sapir pisał (1978: 62): „Języki różnią się bardzo pod względem słownictwa. Rozróżnienia, które wydają się nam konieczne, mogą być zupełnie nieznanne w języku będącym odbiciem całkiem odmiennego typu kultury, podczas gdy w tym języku istotne są rozróżnienia dla nas zgoła niezrozumiałe.”

Język odgrywa ważną rolę w postrzeganiu rzeczywistości przez człowieka, bo dzięki niemu dokonujemy podziału, czyli segmentacji tego, co nas

otacza. Świat istniejący wokół nas tworzy kontinuum wypełnione nieskończoną ilością przedmiotów, zjawisk, procesów itp. Ludzie, jako użytkownicy języka, tworzą kategorie porządkujące otaczający ich świat. Istnieje wiele możliwości posegmentowania danej rzeczywistości pozajęzykowej i różne języki na różne sposoby radzą sobie z tym zadaniem. Jeśli weźmiemy dowolną parę języków, to od razu dostrzeżemy pomiędzy nimi mniejsze lub większe różnice (Lipiński 2000: 32-34). Na przykład w języku polskim jedno słowo *cieśnina* oznacza pas wody łączący dwa wielkie zbiorniki wodne, natomiast w języku niemieckim wyróżniamy *Meerenge*, czyli pas wody łączący dwa morza, oraz *Seeenge*, czyli pas wody łączący dwa jeziora. W języku polskim mówimy *ciasto*, mając na myśli zarówno masę powstałą z mąki, wody lub mleka, jajek i innych dodatków, jak i wypiek z tej masy. Język niemiecki zaś odróżnia masę od gotowego wypieku i dysponuje następującymi słowami *Teig*, *Kuchen*, *Gebäck*. Język niemiecki bardziej szczegółowo opisuje ten sam wycinek rzeczywistości. Często jest jednak odwrotnie i język polski może być dokładniejszy, np. polskim określeniom *pukać*, *stukać*, *zastukać*, *kołatać*, *zakołatać* odpowiada w języku niemieckim jedno, tj. *klopfen*. Bardzo często zakres znaczenia jakiegoś wyrazu w języku obcym jest szerszy lub węższy od zakresu znaczeń w języku ojczystym, co można wytłumaczyć tym, że każdy naród, posiadając własny system pojęć wyrażany przez poszczególne wyrazy języka, może inaczej dzielić i grupować przedmioty świata zewnętrznego.

Ludzie przyjmują wobec otaczającej ich rzeczywistości różnorodne postawy, wynikające z ich potrzeb. Ich reakcje na rzeczywistość są specyficznym sposobem postrzegania świata, co bardzo dobrze widać w podsystemie leksykalnym każdego języka. Oznacza to, że całe doświadczenie ludzi zdobywane w trakcie obcowania ze światem zostaje zakodowane w języku. Niejednokrotnie są to doświadczenia mające znaczenie tylko dla danej społeczności kulturowej. Dlatego w każdej grupie językowej istnieją własne reguły nazywania rzeczywistości zdeterminowane społecznymi konwencjami (Tabakowska 2001: 33, por. także Kadrič, Kaindl, Kaiser-Cooke 2010: 361).

Często jeden język mieści w pojedynczej jednostce leksykalnej określone informacje, która w drugim języku musi być przekazana za pomocą połączeń wyrazów lub kilku różnych jednostek leksykalnych. Dlatego na przykład Polakowi trudno zrozumieć, dlaczego niemieckiemu wyrazowi *Abgas* odpowiada w języku polskim znak dwuwyrzowy *gaz spalinowy*, a odpowiednikami polskiego wyrazu *pracownik* są w języku niemieckim odnoszące się do różnych pojęć: *Arbeiter*, *Mitarbeiter*, *Angestellte* czy *Arbeitnehmer*. Aby lepiej zobrażować zagadnienie, posłużmy się jeszcze kilkoma przykładami z języka angielskiego: *hoodie* tłumaczymy jako *bluzę z kapturem*, *sleepover* jako *piżama-party*, *charity* jako *organizację charytatywną*, *gym* jako *salę gimnastyczną*, a *cottage*

jako *domek letniskowy*. *Shop assistant* to po polsku *sprzedawca*, *flight attendant* to *stewardesa*, *office worker* to *urzędnik*, a *tawn hall* to *ratusz*. Języki nie nazywają niezależnie od nich istniejących kategorii przedmiotów czy pojęć, lecz każdy język artykułuje i organizuje świat odmiennie, np. angielski wyraz *cousin* ma w języku polskim dwa ekwiwalenty, tj. *kuzyna* i *kuzynkę*, ponieważ w naszej kulturze ważna jest płeć danej osoby. Słowo *wieś* można przetłumaczyć w języku angielskim jako *country* lub *village* w zależności od tego, czy mamy na myśli osadę czy teren pozamiejski. Mówiąc o *żółwiu* w języku angielskim, musimy uwzględnić, czy chodzi nam o *tortoise* - żółwia lądowego czy o żółwia morskiego *turtle*. Dlatego dwu lub więcej jednostkom w jednym języku może odpowiadać w innym języku tylko jeden leksem. Jeden leksem może także leksykalizować znaczenia, które nie są wyodrębniane w drugim języku, inaczej kategoryzującym dany fragment rzeczywistości, a każdą taką niejednoznaczność można usunąć tylko poprzez kontekst.

3. Kontekst

Każdy język dysponuje pewnym otwartym zbiorem słów, które odsyłają nas do określonych konceptów. Należy podkreślić, że „słownik to nie worek, do którego wrzucono niezależne od siebie słowa bez ładu i składu, gdyż słownictwo danego języka podlega pewnej organizacji, a pewne terminy i pojęcia pozostają wobec siebie w różnych stosunkach: wzajemne zawieranie się, krzyżowanie, nakładanie znaczeń; należenie do wspólnych pól semantycznych czy rodzin wyrazów itd. Podlegają również zasadom czy regułom słowotwórczym, charakterystycznym dla danego języka itd.” (Pisarska 1996: 92).

Zatem w rzeczywistości językowej wyrazy nie występują w izolacji, lecz funkcjonują zawsze zarówno w relacji do świata (w relacji naszych o tym świecie wyobrażeń) i ludzi, którzy się nimi posługują, jak i w relacji do innych wyrazów, współwystępując z nimi w tekście (Łuczyński, Maćkiewicz 2002: 38).

Wszelka komunikacja, zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej, odbywa się za pomocą znaków, wyrażających pojęcia i tworzących pewien system, w którym wszystkie składniki są współzależne, a wartość jednego wynika z równoczesnej obecności innych składników. Niemal wszystkie jednostki języka zależą od tego, co je otacza w ciągu wypowiedzi (de Saussure 1991: 43, 138).

Język jest systemem wzajemnie powiązanych ze sobą znaków językowych. Dlatego też znaczenie każdego znaku wynika z kontekstu, tzn. zależy od miejsca w systemie i od jego połączeń z innymi elementami w tekście (Diller, Kornelius 1978: 27; Bünting 1993: 33, 37; Rösler 1994: 49). Aby poprawnie posługiwać się obcymi znakami językowymi, trzeba nabyć wiedzę o znaczeniu

i funkcjonowaniu wyrazu w poszczególnych kontekstach językowych, o jego denotacji i konotacji (Trawiński 1999: 23).

Posługiwanie się słownictwem w języku obcym nie polega na tłumaczeniu wyrazu języka ojczystego i podaniu jednego z obcojęzycznych odpowiedników, jakie są przypisane do danego hasła w słowniku. Obcojęzyczny wyraz może bardzo często występować w innym kontekście, łącząc się z innymi elementami niż jego ekwiwalent w języku ojczystym uczącego się, ponieważ każdy znak w danym języku odnosi się do specyficznych cech, uwarunkowanych kontekstem kulturowym i wyrażonych w odmiennym sposobie postrzegania otaczającego świata.

Układ znaczeń leksemów, w tym także cech kojarzonych ze zjawiskami, nie należących do znaczeń desygnacyjnych oraz związana z tym typowa łączliwość składają się na charakterystyczny dla danego języka sposób ujmowania zjawisk. Jak wcześniej wspomniano, ten sam bowiem fragment rzeczywistości może być różnie dzielony między leksemy w poszczególnych językach. Różny układ znaczeń leksemów zależy od różnego rozczłonkowania świata, np. podobne czynności prania i mycia są w języku polskim nazywane odrębnymi czasownikami, a w języku angielskim jedną nazwą *to wash* (Grzegorzczkova 1999: 43).

Niewłaściwe użycie wyrazów może prowadzić do zakłócenia komunikatu językowego. Dlatego poprawne posługiwanie się wyrazami danego języka oznacza m.in. znajomość ich różnych znaczeń; tylko wtedy uczący się będzie mógł dokładnie ująć w słowa języka obcego treść swojej wypowiedzi. Jako podsumowanie tej części, warto powołać się na Iluka (1977: 101), który podkreśla, że jeśli osoba ucząca się języka obcego, nie zna kontekstu, w jakim występuje dana jednostka, połączeń jakie tworzy, związków w jakie wchodzi, znaczeń jakie posiada, może ona tworzyć wypowiedzi poprawne gramatycznie, ale błędne pod względem semantycznym.

4. Metodologiczne podstawy badania

Przedmiotem analizy są błędy wyekscerpowane z prac studenckich napisanych 18.06.2014 r. podczas egzaminu z praktycznej nauki języka niemieckiego. Studenci mieli do wyboru jeden z pięciu następujących tematów:

1. Stress gehört zum Leben – beruflich und privat. Das ist im Prinzip auch nicht schlecht. Doch es kommt auf die richtige Dosis an. Wie empfinden Sie Stress und wie gehen Sie mit Belastungen um?
2. Der Trend zu Schönheits-OPs ist weiterhin erkennbar. Erörtern Sie bitte Vor- und Nachteile von Schönheitsoperationen.
3. Finden Sie, dass Polen ein ausländerfeindliches Land ist? Wie beurteilen Sie die Situation für Ausländer in Polen im Vergleich zu Deutschland?

4. Mit der Globalisierung und der Migration nimmt die Zahl bikultureller Partnerschaften ständig zu. Welche Vor- und Nachteile können Sie sich für eine binationale Familie vorstellen?
5. Sucht ist eine Krankheit, die unabhängig vom Alter, Geschlecht, Ausbildung und Beruf vorkommen könnte. Warum greifen Menschen zu Genussmitteln und wie wirkt sich eine Sucht auf den jeweiligen Betroffenen aus?

W badaniu wzięło udział 34 studentów lingwistyki stosowanej. Warto tu wspomnieć, że chociaż uczestnicy badania studiowali na jednym roku, reprezentowali różny poziom zaawansowania językowego, tj. między B2 i C1 *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*.

Teksty studentów sprawdziłam pod względem merytorycznym oraz jakościowym. Oceniałam treść, kompozycję, bogactwo językowe oraz poprawność językową prac. W ten sposób wypracowania studentów stały się moim materiałem źródłowym i równocześnie podstawą przedmiotowej analizy błędów. W badaniu posłużyłam się metodą jakościową, ponieważ jest ona bardzo pomocna w kontekście oceny umiejętności językowych osób uczących się języków obcych. Jak podkreślają w swojej pracy Komorowska, Obidniak (2002: 30), „badania jakościowe są szczególnie odpowiednie dla nauczycieli chcących zrozumieć konkretne zjawisko lub przeanalizować problem napotkany w swojej pracy pedagogicznej.”

5. Błąd językowy a stopień otwartości podsystemu

W literaturze przedmiotu spotkamy różne definicje błędu językowego, co wynika z jego skomplikowanego charakteru i różnych jego uwarunkowań. Na przykład Grucza (1978: 43) przyjął, że błąd językowy to wypowiedź wykazująca odchylenia od wypowiedzi zgodnej z normą językową (ustaloną i ogólnie przyjętą zasadą). Według Gruczy (1978: 10) błąd mówi m.in. o stopniu przyswojenia przez uczącego się określonego zakresu wiedzy lub sprawności. Podkreśla on, że proces uczenia się języka obcego jest procesem niekończącym się, w czasie którego zawsze istnieje prawdopodobieństwo popełnienia błędu, ponieważ nie istnieje stan absolutnego opanowania języka (Nawet w przypadku języka ojczystego, którego uczymy się przez całe życie.).

Poprawna wypowiedź powinna być gramatyczna, czyli zgodna z określonym systemem językowym, tj. wykształconymi w danej społeczności językowej i uznanymi za prawidłowe normami językowymi, tak jak to przedstawiają podręczniki i leksykony, oraz akceptowana, czyli przyjęta w subiektywnej ocenie rodzimego użytkownika języka (Szulc 1994: 154).

Każdy język jest połączeniem planu wyrażania i planu treści, w których istnieją podsystemy otwarte i zamknięte (Szulc 1978: 227). Jak podaje Korzeniewska-Rogalewicz (1986: 26), z podziału języka na podsystemy można wysuwać wnioski istotne dla potrzeb glottodydaktyki. Istnieje bowiem ścisła współzależność pomiędzy stopniem otwartości podsystemu, a rodzajem, ilością i trwałością popełnianych błędów, zwłaszcza będących wynikiem negatywnego wpływu języka pierwszego (ojczystego). Im bardziej podsystem jest zamknięty, tym mniejsza jest zawartość jego informacji i mniejsze prawdopodobieństwo przyporządkowywania określonych struktur nabywanego języka strukturom języka ojczystego.

Im bardziej otwarty jest podsystem języka obcego, tym większa jest zawartość jego treści, przez co łatwiej powstają skojarzenia z językiem ojczystym uczącego się i szybciej zostają wprowadzone obce (ojczystojęzyczne) elementy językowe, powodujące błędy interferencyjne. Zakłócenia są zawsze tam większe, gdzie istnieją większe możliwości wyboru określonego elementu (Szulc 1978: 227).

Uczący się przenosi do nabywanego języka obcego nawyki wykształcone podczas przyswajania języka ojczystego tam, gdzie umożliwia mu to stopień otwartości podsystemu poznawanego języka (Kaczmarski 2002: 18). Najbardziej otwarty, tzn. dający wiele możliwości wyboru poszczególnych elementów i narażony na błędy w planie treści, jest podsystem leksykalny. W tym kontekście warto podkreślić, że w podsystemie leksykalnym, chociaż jest on otwarty, dobór poszczególnych elementów nie zależy całkowicie od wolnego wyboru uczącego się, lecz jest zdeterminowany różnymi sposobami widzenia świata w jego języku ojczystym i w języku obcym, którego się uczy.

6. Przykłady błędów kontekstowych

Przytoczone poniżej wybrane przykłady błędów kontekstowych pokazują, że błędy tego typu spowodowane są różnicami między językiem ojczystym uczącego się a nabywanym językiem obcym w sposobach odzwierciedlenia określonych wycinków rzeczywistości pozajęzykowej. Należy dodać, że nie poruszono tutaj kwestii poprawności gramatycznej i stylistycznej w przywołanych zdaniach z uwagi na ramy niniejszego opracowania.

Błędy kontekstowe powstają wskutek niedostatecznej znajomości znaczenia danego wyrazu i nieznamomości związków, jakie tworzy dany element językowy z innymi elementami w zdaniu (relacje syntagmatyczne), ponieważ konteksty, w jakich występują wyrazy w języku polskim i w języku niemieckim, nie zawsze się ze sobą pokrywają. W języku ojczystym każdy użytkownik działa w tym zakresie intuicyjnie: zazwyczaj nie zdaje sobie sprawy, dlaczego tak, a nie

inaczej połączy daną jednostkę leksykalną. Wybór wariantu semantycznego w języku obcym nie jest już tak łatwy (por. Bawej 2008), o czym świadczą poniższe błędy w pracach egzaminacyjnych studentów, np.:

– **cieszyć się**

Heutzutage **freuen sich Schönheits-Op großer Beliebtheit.*

(Obecnie operacje plastyczne cieszą się dużą popularnością.)

Czasownik *sich freuen* oznacza w języku niemieckim, że cieszymy się z czegoś, że odczuwamy radość, że nastąpi coś miłego. Natomiast jeśli coś czy ktoś cieszy się dużą popularnością i powodzeniem należy użyć czasownika *sich erfreuen*.

– **kategoria**

Ich besitze den Führerschein der **Kategorie B.*

(Posiadam prawo jazdy kategorii B.)

W Polsce uprawnienie do prowadzenia pojazdów mechanicznych, czyli prawo jazdy, dzieli się na kategorie, np.: A, B, C. Natomiast kierowcy w Niemczech mają prawo jazdy klasy A, C, D itd.

– **pracownik**

Im Job fallen die **Arbeiter zum Opfer des Mobbing, deswegen werden sie oft eingeschüchtert und können die Aufgaben nicht bewältigen.*

(W pracy pracownicy padają ofiarą mobbingu, dlatego często są zastraszani i nie potrafią podjąć zadaniom).

Arbeiter to pracownik fizyczny, natomiast w tym przypadku należy użyć słowa *Mitarbeiter*, które też oznacza pracownika, ale jest to osoba zatrudniona na przykład na umowę o pracę w jakiejś firmie.

– **równowaga**

Jeden Tag bringen uns viele Situationen aus der **Balance und es ist leider nicht leicht, sich zu entspannen.*

(Codziennie wiele sytuacji wyprowadza nas z równowagi i nie jest łatwo się zrelaksować.)

Balance to równowaga, np. pozycja naszego ciała. Natomiast równowaga wewnętrzna, spokój duchowy to w języku niemieckim *Gleichgewicht*.

– **wróżka**

Die **Fee hat mir gesagt, dass ich eine reiche Person in der Zukunft werde.*

(Wróżka powiedziała mi, że w przyszłości będę bogatą osobą).

Fee to wróżka – postać występująca w bajkach, mająca ponadnaturalne siły, potrafiąca czarować. Osoba, która wróży z kart, nazywana jest w języku niemieckim *Wahrsagerin* lub *Kartenlegerin*.

– **zbudować**

Ich möchte ein Haus **erbauen und ein eigenes Auto kaufen.*

(*Chciałbym/chciałabym wybudować dom i kupić własny samochód.*)
Erbauen oznacza wybudować, wznieść jakiś duży budynek, np. kościół czy teatr. Dom można *bauen*.

– **znać**

Es unterliegt keinem Zweifel, dass ich zwei Fremdsprachen **kenne: Deutsch und Englisch.*

(*Nie ulega wątpliwości, że znam dwa języki: język niemiecki i język angielski.*)

Znać język obcy to po niemiecku *eine Fremdsprache können*, np. *Ich kann Deutsch. Ich kann Englisch*. Jeżeli ktoś mówi po niemiecku *Ich kenne Deutsch. Ich kenne Englisch* oznacza to, że wie, że słyszał, że są takie języki, jak język niemiecki czy język angielski.

– **zrzucić**

Immer mehr junge Mädchen wollen wie Modells sein, deshalb wollen sie schnell die Kilos **abwerfen.*

(*Coraz więcej młodych dziewczyn chce być jak modelki, dlatego chcą one szybko zrzucić kilogramy.*)

Abwerfen to zrzucić coś z wysokości na ziemię, np. drzewo może zrzucić liście jesienią. W języku niemieckim zbędne kilogramy można *verlieren* lub *abspecken*.

– **mieszkaniec**

Wenn sie ausreisen, müssen sie dessen bewusst sein, dass sie eine neue Sprache lernen sollen. Jeden Tag spricht man mit den **Bewohnern entweder in einem Geschäft oder bei der Arbeit.*

(*Jeżeli wyjeżdżają, muszą być świadomi tego, że powinni nauczyć się nowego języka. Każdego dnia rozmawia się z mieszkańcami albo w sklepie, albo w pracy.*)

Mieszkaniec jakiegoś kraju to w języku niemieckim *Einwohner*. Natomiast *Bewohner* to osoba, która mieszka stale w jakimś domu.

– **poddać się**

**Viele Menschen entscheiden sich immer häufiger, sich einer Schönheitsoperation zu unterwerfen.*

(*Coraz więcej osób decyduje się poddać się operacji plastycznej.*)

Chcąc powiedzieć w języku niemieckim, że poddajemy się jakiejś, nie zawsze miłej czynności, tu np. operacji, użyjemy czasownika *sich unterziehen*.

Natomiast *sich unterwerfen* oznacza ulec komuś, poddać się komuś.

Przedstawione błędy kontekstowe należą do błędów w planie treści (planie semantycznym), są błędami leksykalnymi wywołanymi negatywnym wpływem języka ojczystego. Błędy te polegają na przesunięciu łączliwości formalnej wyrazów i na niewłaściwym wyborze ekwiwalentu w języku docelowym.

Błędy kontekstowe spowodowane są również faktem, że studenci nie znają zakresu znaczeniowego danego wyrazu i nie identyfikują różnic zakresów znaczeniowych wyrazów, tu szerszych w języku niemieckim, w porównaniu z ich ekwiwalentami w języku polskim. Powyższe błędy wynikają także z działań językowych studentów. W procesie nauki języka obcego bardzo często osoby uczące się języka myślą w języku ojczystym, w którym na co dzień się porozumiewają. Język ojczysty jest dla nich pewnym punktem odniesienia, który w przypadku kontekstu może sprawiać trudności w wyborze właściwego ekwiwalentu w języku obcym.

Język ojczysty jest ściśle związany z życiem emocjonalnym, wiedzą oraz tłem kulturowym uczącego się, dlatego staje się on często podstawą dla tworzenia tekstu w języku obcym (Kaczmarski 1988: 37). Wszystkie powyższe przykłady świadczą o tym, że tę samą treść formułuje się w obydwu językach nie tylko przy użyciu różnych jednostek leksykalnych, ale i różnych operacji myślowych. Pewne elementy treści zawierające się w jednostkach leksykalnych realizują się w określonych kontekstach sytuacyjnych, zdeterminowanych odmiennymi realiami życia (por. Maier 1991: 118). Dlatego zdarza się, że jednemu wyrazowi danego języka odpowiada w drugim języku szereg wyrazów konkretniejszych o zakresie nie pokrywającym się, ponieważ chodzi tu o inną interpretację rzeczywistości (Wierzbicka 1965: 162). W przypadku przedstawionych błędów różnice wiążą się ze specyfiką obydwu systemów semantycznych, z nieadekwatnością i odmienną kategoryzacją rzeczywistości pozajęzykowej przez Polaków i Niemców.

7. Podsumowanie

Trudności w podsystemie leksykalnym, jakie pojawiają się w wypowiedziach uczących się języka obcego, spowodowane są kilkoma przyczynami.

Błędy są efektem różnic semantycznych między elementami leksykalnymi języka ojczystego i języka obcego w innym w każdym z tych języków sposobie postrzegania otaczającego świata. Odmienna w każdym języku interpretacja rzeczywistości pozajęzykowej, wynikająca ze specyfiki kulturowej, sprawia, że nie zawsze sytuacje użycia znaków językowych w poszczególnych językach są takie same. Trudności sprawia uczącym się niezgodność ich znaczeń, odmienny zakres użycia oraz różne odcienie uzupełniające znaczenie podstawowe. Dochodzą tu cechy lingwistyczne podsystemu leksykalnego, niezajomość elementów tego podsystemu i ich właściwości, co w połączeniu z zachowaniami językowymi uczących się, wynikającymi najczęściej z niedoskonałości ich kompetencji, obejmującymi przenoszenie elementów z języka ojczystego

do języka obcego i niewłaściwe łączenie znaków językowych języka obcego w jednostki wyższego rzędu, powoduje błędy.

Z obserwacji autorki wynika także, że studenci korzystają najczęściej ze słowników dwujęzycznych i nie posiadają nawyku sprawdzania znaczenia słów w słownikach jednojęzycznych. Studenci przenoszą takie ekwiwalenty, jakie znaleźli w słowniku polsko-niemieckim, nie sprawdzając ich rzeczywistego znaczenia w języku niemieckim na przykład w słowniku monolingwalnym.

BIBLIOGRAFIA

- Bawej, I. 2008. *Błąd leksykalny jako skutek procesów interferencyjnych. Poradnik metodyczny dla dydaktyków języka niemieckiego*. Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW.
- Bünting, K.D. 1993. *Einführung in die Linguistik*. Frankfurt/Main: Antoin Hain.
- Dakowska, M. 2008. *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Diller, H.J., Kornelius, J. 1978. *Linguistische Probleme der Übersetzung*. Tübingen: Niemeyer.
- Grucza, F. 1978. «Ogólne zagadnienia lapsologii». (w) *Z problematyki błędów obcojęzycznych* (red. Grucza, F.). Warszawa: WSiP. 9-59.
- Grzegorzczkova, R. 1999. «Pojęcie językowego obrazu świata». (w) *Językowy obraz świata* (red. Bartmiński, J.). Lublin: Wydawnictwo UMCS. 39-46.
- Iluk, J. 1977. «Przyczyny błędów w doborze i użyciu wyrazów w języku obcym». *Języki Obce w Szkole* 3: 100-108.
- Kaczmarek, S.P. 1988. *Wstęp do bilingwalnego ujęcia nauki języka obcego*. Warszawa: WSiP.
- Kaczmarek, S.P. 2002. «Gramatyka a funkcjonalno-komunikacyjne nauczanie języka obcego». *Języki Obce w Szkole* 2: 19-22.
- Kadrič, M., Kaindl, K., Kaiser-Cooke, M. 2010. *Translatorische Methodik*. Wien: Facultas Verlag und Buchhandels AG.
- Komorowska, H., Obidniak, D. 2002. *Stopień po stopniu. Rozwój zawodowy nauczyciela języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Korzeniewska-Rogalewicz, J. 1986. *Błąd leksykalny a dydaktyka języka obcego. Na materiale języka rosyjskiego*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Lipiński, K. 2000. *Vademecum tłumacza*. Kraków: Wydawnictwo Idea.
- Łuczyński, E., Maćkiewicz, J. 2002. *Językoznawstwo ogólne. Wybrane zagadnienia*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Maier, W. 1991. *Fremdsprache in der Grundschule. Eine Einführung in ihre Didaktik und Methodik*. Berlin und München: Langenscheidt.
- Pisarska, A. 1996. «Najważniejsze kierunki badań translologicznych». (w) *Współczesne tendencje przekładoznawcze. Podręcznik dla studentów neofilologii* (red. Pisarska, A., Tomaszewicz, T.). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. 11-59.
- Rösler, D. 1994. *Deutsch als Fremdsprache*. Stuttgart-Weimar: J.B. Metzler.
- Sapir, E. 1978. *Kultura, język, osobowość*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Saint-Exupéry, A. de. 1991. *Mały księżę*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

- Saussure, F. de. 1991. *Kurs językoznawstwa ogólnego* (Przekład: K. Kasprzyk). Warszawa: PWN.
- Szulc, A. 1978. «Typen sprachlicher Interferenz». (w) *Deutsch als Fremdsprache* (red. Nickel, G.). Stuttgart: Hochschule Verlag. 225-234.
- Szulc, A. 1994. *Słownik dydaktyki języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tabakowska, E. 2001. *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*. Kraków: Universitas.
- Trawiński, M. 1999. «Znajomość słownictwa i związków frazeologicznych u absolwentów szkół średnich». *Języki Obce w Szkole* 1: 23-31.
- Wierzbicka, A. 1965. *O języku dla wszystkich* (Wydanie II rozszerzone). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Wierzbicka, A. 2007. *Słowa kluczowe. Różne języki – różne kultury* (Przekład Izabela Duraj-Nowosielska). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.